

ЦРНОГОРКА.

ПРИЛОГ „ЦРНОГОРЦУ“ ЗА ЗАБАВУ, КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

БРОЈ 14.

ЦЕТЊИЊЕ 9. ОКТОМБРА 1871.

ГОД. I.

ЦРНОГОРКЕ ЈУНАКЊИЊЕ.

V. Сестра Батрићева.

Млади Батрић бијаше родом из Цуца, од глavarске и јуначке породице: млад, згодан и липо браћу јуначан.

Да боље упознамо наше читаоце с овим соколом, послужићемо се оном дивном књигом, названом „Горски Вијенац“, у којој: зна-чиј, дух и својине нашега народа и нашијех јунака, могло је игло и једино перо неумрлог горског пјесника, Владике Петра II., овако вјерно и узвишено насликати живијем као жар-ко сунце бојама, и смјелијем вјештачкијем по-тезија.

Каква је дивна изгледа наш Батрић уоб-ште био, послушајмо сиједог старца кнеза Ро-гана ријечи:

“Осамдесет већ имам година,

“Сто пута сам гледа’ Црногорце

“Гледа’ Турке, а гледа’ Ливине:

“Младе главе овакве не виђех! —”

Каквом ли је природном лакоћом и ви-тешком снагом одарен био, то нам гласовити Вук Томаковић прича, као да очима гледамо:

“У ове се горе нигда није,

“Онаквога младета дизало! —

“Оно бјеше јуцак под крилима,

“Гледа’ сам га, ће скаче с мозицама:

“Скочи с вјеста четрнајест нога,

“А из трке двадест и четири,

“По три коња с загона прескочи. —”

Па слави Вук Мићуновић слушајући та-ковн збор о опоме ћетићу, не може одољети, а да и он своју не каже о срцу и уму мла-дога витеза Батрића, те узвићено вели:

“Што је вајде крити оно што је? —

“Онаквога сивога сокола

“Црногорка још рађала није!

“Не могаше човјек нигда знати,

“Ал’ је згодији, али је ваљастиви,

“Ал’ је мудрији, али је љубавнији!

“Шест путах сам с њим на мuku био,

“Ће прах гори пред очи јначке,

“И ће главе мртве полијећу;

“Још таквијех очи гвозденијех

“Ја не виђех у јединога мојка —

“А немаше јошт двадест година. —”

А Томаковић, још тијем Мандушићевијем ријечима, додаје и ово:

“Он не бјеше по само настао,

“Црногорца већ бјеше свакога

“Он готово претека’ јунаштво:

“Седамнајест али осамнајест

“Бјеше глава посјека’ Турскијех!,”

Било је оно доба, кад је васкрситељ црногорске слободе, Владика Данило Петровић, држао на Цетинју о Госпођињу—дне малом онај знаменити црногорски скуп, на ком је он својој браћи црногорскијем глavarима повикао:

“Удри за крет, за образ јуначки!

“Когоћ носи свијетло оружје,

“Когоћ чује срце у прима,

“Другијем витеза Христови

“Да крстимо водом али крвљу —

“Тријобимо губу из торње!

“Нек пропоје пјесма од ужаса!

“Олтар прави, на камен крвави. —”

и тако се ријешило да се земља очисти од потурчењака и дола-ћих душмана, који бјеху намјерили, да и ово цигло гвездо соколово, цариградског падшха-ху подвргну и турском немани разгубају.

Батрић имао у њеком Турчину, Осману Ђоровићу, бегу из Клобука, мила побратима.

Али Турчин невјера као невјера, на брат-ско име пошљубао, младога Батрића на тврду божију вјеру изаманио, из потаје га убио, главу му одсјекао и у Травник оправно, да се њоме оките бедуи турскога града, на којима су се још многе хришћанске главе, самијех под избор хришћанскијех заточника вијале:

“Да их кљују орли и гаврани. —”

Ружа, сестра Батрићева, учутила се с по-кајицама на Цетинје, јамачно да изприча свом бједу Бајку гране јаде који га у дом залетли.

Она је за братом љуто нарицала, да би

се и тврди камен распао, а негмо ли да не би срце у прозма препукао.

У нарицаљки спомиње и реда јунаштво и врлине братовљеве. Пита кроз љути плач, и лелек, коме он браћу оставља, коме ли свог старог баба Пера, коме ли своје три младе сестре; и зашто својих седам снаха ошиша, не чувајући своју младу главу, него невјерницима вјерујући, наслади њом своје крвнике? Узкликује од муке, да јој се брат помалити, ђе би га могла како заборавити; и жеља је пуста мори да јој се моћи с мртвом братовљевом главом разговорит, њезине црне очи виђети, пољубити је мјесто брата жива, очешљати њезни дуги перци и јуначку чаму око ње свезати. За тим се грози како су морали Турци ону красну главу наградити и свој Травник с њоме дивно окитити, гђе она неће моћ познати никакве братске главе, које су тако исто нагрђене. Сјећа се, те пита још шта ће његова млада љуба, и двоје његово луде бече, и његов јадни ћед Бајко, који је њега одљивно? — па најпосеје завршује:

“Просте твоје љуте ране,
Мој Батрићу!

“Ал’ не прости грди јад,

“Е се земља сва изгуби,
Бог је клео!

“Главари се склесади,
Кам им у дол!”

Ова нам дивна нарицаљка живо преставаља, какво је узвишено и племенито срце одушевљавало Ружу Батрићеву, каквим је жарким о-сјећањем она свог брата Батрића љубила, и у какво се грдно очајаје морала стрпоштати, кад је за онакову братовљеву погибљу дознала.

Онако тужећи и лелекајући, сретне се већ и с Једом Бајком, којем у се објеси о врат, угроби му оштар нож иза паса, па, од тешке муке и жалости за милајем и поноситијем својим

братом, рине га себи у прса и сама себи живот узме.

Поред мртве уиуке, онаке љуцке виле јуначице, пренемогне се и исти ћед Бајко свали се до ње на зелену траву.

Ће срце збори, ту све остало мртвијем муком мора да замуке.

Узрок таковога јуначкога самоубојствоје сестре Батрићеве, најсоље кнез Роган опсеује и правда:

“Невоља је, браћо, да с’ убије!

“Кам би црка’ од ове жалости —

“А не сестра за онаквим братом —

“Е предлван бјеше, јад га наша!:

“Кад се шћаше објест’, куд да иде,

“На обуци оне пусте токе,

“Шал црвени свежи око главе,

“А пани му перци низ рамена,

“Двије пушке мети за појасом,

“А припаши мача о појасу,

“А у руку узми ђефердара —

“Красна лица, висок као копље!

“Кад повисли и ја какав бјеше,

“Разпале се уз мене пламови. —”

Нам Батрић, који је невјерном бегу Ћоровићу зато повјеровало, што:

“Вјеран бјеше јунак мимо људе!”

и пак није

без зајене погнуо.

Не прошло много времена, а Раде Батрић, главом крву Ћоровића у руке ухвати, па се је лако домислити, шта се с крвником у осветниковијем рукама догодило.

“Али што за ђајду?,” — као што пријехује Вук Томановић кнезу Јанку, — Батрић се ни тијем повратно није; и стопр, кад на свијету више не буде ни једног циглог Турчина зулумћара, Батрићева крв и крв његове сестре Руже, бити ће у српском народу потпуно освећене.

НЕСРЕТНИЦА.

Приписијетка од Ивана Тургенева.

(Наставак.)

— Шта је с њом? јеси ли је видно?

— Нема је више! Мртва је!

— Шта, Сузана, умрла? Збиља умрла?

— Јест, око поноћи.

— Полудно је.“ прође ми кроз главу.

— Око поноћи? А колико је сад ура?

— Осам. Јавили су ми то. Сјутра ће је сахранити.

Ухвати га за руку.

— Александре, ти нијеси при себи.

— Јесам. Када су ми јавили за смрт њезину, одмах сам похитао к теби.

— Ах, боже, боже, умрла! Је ли то могућно? Тако наједани пут! Или је сама узела себи живот?

— Не знам! промрља Фустов. Ништа не

знам. Само су ми рекли: умрла је у поноћ, сјутра ће је сахранити.

„У поноћ!“ рекох у себи. Дакле синоћ је била још жива, када ми се приказала на прозору, када сам га преклињао, да оде к њој...

— Она је била синоћ још жива, када си ми говорио, да јој одем... рече Фустов, као да је погодно шта мислиш.

„Како ју је слабо познавао,“ помислих опет у себи. „Како смо ју обоје слабо познавали! Ватрено створење — тако су све ђевојке! рече. А у исти час испалила је она чашу отвора. Је ли могућно, да се когод љуби и опет у њему vara.

Фустов стајаше не појнично поред моје постеље.

XXII.

Брзо се обучем.

— Шта си научио Александре? запитих га.

Он ме погледа, као да се чудно моме безсмисленој питању. И дошта, шта се имало чинити?

— Ти не смијеш пропустити, да тамо не одем, наставих ја. Ти треба да дознаш, како се то догодило. Можда је ту какво злочинство. Они су људи кадри сваког кривичног дела. Свака ствар добро испитати. Сјети се само онага у његовој рукопису: „Кад се ула престаје пензија, а у случају њене смрти прелазе на Рача.“ Осим тога треба, да јој учиниш посљедњу почаст, да се опростиш с њом.

Ја сам говорио Фустову, као старији брат. Усред страха и туге осјетих се надмоћнијем над Фустовом. Можда због тога што га гледах пред собом поражена признањем кривиче или што обично несрећа једнога човјека смањује у очима другог.

Фустов ме гледаше укоченијем погледом и једва на моје поновљено питање, да ли ће ићи тамо, одговори ми: „Не, нећу ићи!“

— Је ли могућно? Зар не ћеш тамо отићи и све испитати како се то догодило? Можда је оставила какво писмо, какав доказ... Како би сино изостати!

Фустов тресане главом.

— Не могу ићи, договори потиукло. За то сам и дошао к теби, да мјесто мене... Ја не могу... не могу...

Фустов приђе брзо столу, сједне и покрије лице рукама и поче горко плакати.

— Ах, ах, сирота! јецаше. Сиротнцо, како сам те љубио... љубио... ах, ах!

Стајих крај њега, али морам признати, да

ми то јецање његово, без сумње искрено, но улијеваше ми мало саучешћа. Чудно сам се само, како је Фустов могао тако плакати — и како би ја на његовом мјесту био са свијем другчији. Такви смо ми људи. Да је Фустов остао са свијем миран, ја би га више мрзио, али у мојим очима не би ништа изгубио — одржао би свој нимбус. Дон Жан остао би Дон Жан.

XXIII.

И пијесам ишако могао Фустова наговорити, да иде. За то сам сјутра дан у подне сам отишао. И кад сам већ био близу куће и видно кроз прозор свијећу, која је несвјесно на мртвачком сандуку стојала спопале ме њеки страх и најрадје се шћаш вратити. По свладах се и уђох у собу. Ваздух бјеше већ пун мириса од воска и розмарина. У једном крају стајаше поклонац од мртвачкога сандука ружичасте боје. Пред мене изиђе једна служкиња. „Дошли сте, да се опростите,“ рече ми и упути ме у трапезарију. Уђох и угледах Сузану у мртвачком сандуку на столу. Прекрстих се и поклоних се и онда је погледах. Боже, како се пројенцула. Лице јој изражаваше, као да је хтјела викнути, па да је па један ут умрла. Обрве јој бјеху намрштене, а прсти грчевито стиснути. И нехотице окренух се на страну. А послје њеколико тренутака опет се прислих и гледах је дуго. Сажаљено ми обрве дуну, али и још једно друго осјећање. Она је наслином сирћу умрла — извјесно! рекох у себи. И опет се поклоних и пођох. На прагу гостинске собе чекаше ме Рач у шареној собном капуту и позове ме у његову собу. Бјеше уска, мрачна и пуна задаја, као каква јазбина.

XXIV.

— Пукло јој срце! оне кожице... ви већ знате... Каква несрећа! Ко би то синоћ и помислио и гле — ноћас умрла. Али опет то се могло изчекивати — ја сам се томе надао. Још у Томбову, војнички лекар Галињбовски, Викентије Касимировић... ви сте заццјело чули о њему... славан лекар...

— Сада чујем први пут његово име! рекох.

— Ништа зато. Дакле видите, настави Рач тихо, па онда све гласније, — он ми је увијек говорио: Иване Дамјановићу, драги пријатељу, будите на опрезу! Ваша кћи има органску ману у срцу — hypertrophia cordialis! И најмање што — па ето опасност. Прије свега ваља је чувати од велика узбуђења. На

разуи ваља дјејствовати. По ви знате — може ли се то код младих ђевојака? На разум?... Ха... х... а!...

Рач се хтједe по своме обичају насмијати, но сјети се брзо и претметне смјех у кашаљ.

И то говораше Рач, о којем сам већ толико чуо. Запитах га да ли је звао љекара. Рач скочи са столице.

— Наравно, па још двојицу, али је већ све доцне било. И помислите: обојица бјеху једнога мишљења. Рекоше: пукло јој срце. И обојица хтједоше, да нарају тјело, али — можете мислити — ја нијесам дао.

— А сјутра ће бити погреб? запитах га.

— Да, да, сјутра ћемо сахранити нашу голубицу. У једанајест ура изиђеће се тјело одавде у цркву св. Николе. Ви знате ту цркву, а одатле предаће се у крило матери земљи. Ви ће те извјесно доћи? Мисмо се истина скоро познати, али ваша љупкост, ваше узвишено осјећање...

Климних главом брзо за знак да ћу доћи.

— Да, да, уздахне Рач — то је био баш грм из педра неба.

— На је ли Сузана што рекла прије смрти своје?

— Ништа! Ни ријечице! Поизвикаше, када су ме пробудили, када су ме и њој звали да сам к њој дошао — она је већ хладна. То нас је све јако ожалостило. Заштјело ће бити и Александру Давидовићу јако жао док чује за смрт њену. Кажу, да он није више у Москви.

— Био је отишао на њеколико дана.

— Виктор Јовановић виче, што свонице још нијесу упрегнуте, прекиде ми ријеч на један пут она иста слушкиња, која ме је при долазку сурела. Она ми се чињаше јако безобразна, као обично оне слуге, које знају да њихови господари зависе од њих и да их не смију карати.

— Одмах, одмах, одговори Рач. Елеонора Карлова! Елеонора! Ленчице! Одите, одите брзо!

И иза врата чу се кретање тешкога тјела, а у исто вријеме повиче Виктор: Што свонице нијесу упрегнуте? Ваљда нећу пјешнице ићи до полиције?

— Одмах, одмах, прихвати Рач брзо. Елеонора, одите један пут...

— Али, Иване Дамјановићу, нијесам се још обукла.

— Ништа за то! Ходите само!

Елеонора уђе са свијем чулава и пеобучења.

— Чујете, да Виктор није саонице, рече и нестрпљиво показиваше прстом сад на прозор сад на врата. Издајте нужне налога али брзо! Неваљалац једнако виче.

— Па ви знате, Иване Дамјановић. Виктор увијек виче, одговори Елеонора. Ја сам већ заповједила могу, да упрегне, по он баш сада рани коња. Ах, каква нас несрећа спађе, рече за тјем и окрене се к мени. Ко би то помислити могао о Сузани?

— Ја сам се томе увијек надао! повиче опет Рач. Хинертрофија!

— Та оно јесте... хипо... како ли се зове — хтједо Елеонора поновити. Али мени је никак веома жао...“ И њеколико усљеничје суза кану јој низ лице. Мени је јако жао, што тако младо чељаде, које је могло још дуго живити и све уживати — на сад на један пут тако жалостан догађај.

— По, добро, добро, иди старице! рече Рач.

И Елеонора оде мумљајући нешто. И ја одмах изиђем. У предобију нашао сам Виктора. Он ме нехтједо поздравити и хвала му. Одох Фустову.

XXV.

У једноме буцаку у својој соби сељаше Фустов са прекрштенијем рукама и с обореним главом. Кад сам ушао у собу погледа око себе чудно, као да ме непознаје. Ја му све приповједих по реду и мој разговор са Рачом и с његовом женом и какав су утисак на мене учинили и напошљеду му рекох да ја мислим, да се она сама отровала. Фустов ме непомично гледаше и слушаше.

— Је си ли је видно? запита ме напошљеду.

— Јесам.

— У саидуку?

Фустов још не вјероваше да је она умрла.

— Јест у саидуку.

Фустов погледа око себе и трљаше полако руке.

— Теби је зима?

— Јесте, пријатељу, зима ми је, одговори полако и тресаше главом.

Ја му разлагах даље, да је Сузана или сама себе отровала, или ју је други отров; и да ми не смијемо ствар не испитану оставити.

(Свршише се.)